

ELEKES ZSUZSANNA

ELŐSZÓ

A RIZIKÓMAGATARTÁSOK, JÓLLÉT ÉS ATTITŰDÖK KÉT HATÁRMENTI KISTÉRSÉGBEN CÍMŰ TEMATIKUS BLOKKHOZ

<https://doi.org/10.18030/socio.hu.2024.3.1>

A blokkban szereplő tanulmányokat a HUN-REN-Corvinus Társadalomepidemiológiai Kutatócsoport munkatársai írták. A kutatócsoport 2019-ben kezdte meg öt évre szóló működését az MTA, majd később a HUN-REN Támogatott Kutatócsoportok Irodája finanszírozásával a Budapesti Corvinus Egyetemen. A Kutatócsoport célja, hogy a különböző rizikómagatartások – alkohol- és drogfogyasztás, dohányzás és túlzott képernyőhasználat – témájában olyan kutatásokat végezzen, amelyek hiánypótlónak számítanak az elmúlt években.

Az öt éves kutatói munka négy téma köré csoportosult. Egyrészt vizsgáltuk az alkoholfogyasztással kapcsolatos makrostatisztikai adatok megbízhatóságát, és trendelemzést végeztünk. Másrészt arra kerestük a választ, hogy milyen kapcsolat figyelhető meg a társadalmi-demográfiai különbségek és a rizikómagatartások között. Harmadrészt az életmódban, életkörülményekben, szabadidőben bekövetkező változásokat és ezek egészségkárosító magatartásokkal való kapcsolatát vettük górcső alá. Végül a függőséget okozó magatartások médiareprezentációját, a média hatását, a fiatalok függőséget okozó magatartásokkal szembeni attitűdjét elemeztük.

A jelen blokkban megjelenő tanulmányok két magyarországi járásban, a Siklói és a Záhonyi járásban készült kvalitatív és kismintás kérdőíves vizsgálat néhány eredményét mutatják be. A kutatás során az volt a szándékunk, hogy elsősorban szegregált településeken élő népesség egészségmagatartását, képernyőhasználati szokásait, életmódját, rizikómagatartásokkal és kirekesztett csoportokkal szembeni attitűdjét vizsgáljuk. Továbbá a nem regisztrált alkoholfogyasztás becslése, valamint a problémás fogyasztási formák (rossz minőségű alkohol, nagyívás, tiltott drogok, dizájnerdrogok, nyugtatók/altatók) elterjedtségének a vizsgálata is céljaink között szerepelt. A kutatás színhelyeként ezért két olyan járást választottunk, ahol magas az alkoholfogyasztás halálozási ráta és az országhatár közelsége miatt feltételezhető volt a feketekereskedelem is.

A kutatás előkészítéseként szakértői interjúkat készítettünk és fókuszcsoportos kutatást végeztünk a két járás szociális és gyermekjóléti ellátásában dolgozó szakemberekkel, valamint kérdőíves adatfelvételt készítettünk kutatótáborok keretében, összesen mintegy 40 szociológiaszakos egyetemi hallgató közreműködésével.

Arnold Petra és Elekes Zsuzsanna tanulmánya a szakértőkkel készített fókuszcsoportos kutatások eredményeit mutatja be. A tanulmány a szakértők szemszögéből vizsgálja, hogy ők hogyan látják a kutatások színhelyeül szolgáló települések alkohol- és drogfogyasztási szokásait, életkörülményeit, életmódját. Túl azon, hogy a szakértői fókuszcsoportok megerősítették korábbi kutatásokon alapuló azon feltételezésünket, mely szerint a hátrányos helyzetű településeken leginkább az alkoholfogyasztás, a dizájnerdrog-fogyasztás, a gyógyszerfogyasztás, illetve az alkohol és gyógyszer együttes fogyasztása jellemző, a fókuszcsoportok fontos

következtetésének tartjuk azt, hogy a szakértők tehetetlenek és eszköztelenek érzik magukat a településeken a hátrányos helyzetűek segítségével. Ugyanakkor a beszélgetések során egyértelművé vált, hogy a társadalomban mélyen jelen lévő stigmák, sztereotípiák és a drogjelenséggel kapcsolatos ismeretek hiánya a segítő szakmákban dolgozók körében is megragadhatók. A szociális szakemberekkel készített fókuszcsoportos eredmények arra is utalnak, hogy a hátrányos térségekben élők legfőbb problémája nem feltétlenül addiktológiai probléma, hanem magából az élethelyzetből fakad (alacsony jövedelem, munkanélküliség, jövőnélküliség), tehát ha az életmódbeli tényezők javulnának, akkor feltehetően az addiktológiai problémák is mérséklődnének.

Hajdu Miklós tanulmánya a kutatásban résztvevő településeken élők körében vizsgálja a kirekesztő attitűdöket. A kutatás 17 különböző csoporttal kapcsolatban elemezte, hogy a mintába került településeken élők milyen mértékben utasítják el őket és milyen szociodemográfiai tényezők befolyásolják attitűdjeiket. Mivel az adatfelvétel a két járásban egy év különbséggel készült, ez lehetőséget adott arra, hogy a két adatfelvétel között, a kormány által hozott LMBT+ ellenes törvényi módosításnak (2021) a hatására vonatkozó feltételezéseket is megfogalmazzunk. Az eredmények azt mutatják, hogy a korábbi hazai adatokhoz hasonlóan a vizsgált térségekben is kiemelkedő a különböző kábítószerhasználó-csoportokkal szembeni elutasítás és jelentős az iszákosok elutasíthatósága is. A 2021. évben a Záhonyi járásban megkérdezettek minden vizsgált csoportban nagyobb arányban fejezték ki ellenérzéseiket, mint a 2020-ban a Siklói járásban megkérdezettek. Feltételezhető, hogy az attitűdbeli különbségek nemcsak a két térség eltérő társadalmi-gazdasági sajátosságaival, hanem a közhangulatban általánosan is megerősödő diszkriminációval és megbélyegzéssel is magyarázhatók. Kiderült továbbá, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők mindkét járásban elfogadóbbak az iszákosokkal és az LMBT+ csoportokkal kapcsolatban is. Rámutat arra is a tanulmány, hogy feltételezhetően a kormány közvéleményt alakító törekvéseinek is szerepe van ezen attitűdök alakulásában.

Elekes Zsuzsanna és Arnold Petra a két járás alkoholfogyasztását és elsősorban a nem regisztrált alkoholfogyasztást helyezi a középpontba. A nem regisztrált (statisztikai adatokban nem megjelenő és gyakran illegális) alkohol jelentős szerepet játszik a hazai alkoholfogyasztásban, ugyanakkor csak nagyon különböző becsléseink vannak ennek mértékéről. Kutatásunk során arra kerestük a választ, hogy mennyire jellemző a nem regisztrált forrásból származó alkoholos italok fogyasztása, milyen forrásokat vesznek igénybe a fogyasztók, mely társadalmi csoportokra jellemző inkább, és a nem regisztrált alkohol milyen mértékben járul hozzá a megkérdezettek összefogyasztásához. Mindkét térségben jellemző a nem regisztrált alkohol fogyasztása. Becsléseink szerint az elfogyasztott alkohol mennyiségének legalább egynegyede nem hivatalos forrásból származik. Domináns a töményitalok házi főzése vagy bérfőzetése. A nem regisztrált forrásból történő alkohol beszerzése egyértelműen több és gyakoribb alkoholfogyasztással jár együtt. Adataink azt mutatják, hogy a nem regisztrált fogyasztás nem köthető kizárólag alacsony társadalmi státusszal rendelkező csoportokhoz.

Kutrovácz Kitti és Horváth Ágoston tanulmánya három digitális média – tv-nézés, közösségimédia-használat és információs internetezés – társadalmi mintázatait vizsgálja, különös tekintettel a digitális kirekesztésre és a szubjektív jólléttel való kapcsolatra. Az eredmények azt mutatják, hogy bár az internethozzáférés és az okostelefonok használata mindkét vizsgált térségben elterjedt, a képernyő előtt töltött idő meghatározó részét még mindig a tv-nézés jelenti. A digitális egyenlőtlenségek elsődlegesen a kor és főként az iskolai végzettség szerint mutatkoznak meg, különösen az internethez való hozzáférés tekintetében. A tv-nézés mindkét járásban az alacsonyabb iskolai végzettségűek körében elterjedtebb. A Siklói járásban az átlagos anyagi helyzetűek, a Záhonyi járásban pedig a magasabb státuszúak töltenek több időt közösségimédia-használattal.

Az információs internetezés mindkét járásban a magasabb iskolai végzettségűek között elterjedtebb. A tv-nézésnek nincs hatása a szubjektív jóllétre, ugyanakkor a szakirodalomban többnyire kockázatosnak tartott közösségimédia-használat inkább kedvezőnek bizonyult az élettel való elégedettség szempontjából. Az információs internetezés alapvetően nagyobb elégedettséggel jár együtt a vizsgált térségekben. A tanulmány végső következtetése szerint azonban a digitális médiahasználat és a szubjektív jóllét gyenge kapcsolatot mutat, mindkét járásban a strukturális tényezők a meghatározóak a jóllét szempontjából.